

A ZÖLD LÁMPÁS HÁZ

Sokan tudják, hogy Hiszek Tóbiásnak hívnak, de nagyon kevesen ismerik íróvá válásom történetét. Még kevesebben tudják, hogy azonos vagyok azzal a Hiszek Tóbiással, aki néhány évvel ezelőtt ügyvédi gyakorlatot folytatott a Füz utcában. Márpedig azonos vagyok vele. S ha valakit érdekel, hogyan válhat egy ügyvéd ötven felé íróvá, annak csak azt felelhetem, hogy olvassa el az alábbi történetet.

Ne vegye el kedvünket az olvasástól az a tény, hogy talán kicsit későn jutott eszembe, hogy írással keressem meg a kenyeremet. Ez nem jelent semmit. Mohamed negyvenkét éves volt, amikor elhatározta, hogy vallásalapítással keresi meg a kenyerét. Akkor jött rá, hogy nem való kereskedőnek. Én is régen betöltöttem már a negyvenet, amikor rájöttem, hogy elveszett minden erkölcsi önbizalmam az ügyvédi mesterséghez, és íróvá lettem. Pedig, vagy talán éppen ezért, tisztességes szülők gyermeke vagyok, mint azt mondani szokták, és anyám úgy nevelt bennünket, engemet és az öcsémet, hogy a tisztesség végtelenül fontos dolog, ami nélkül nem lehet élni.

— Apátok sosem hazudott — tanított bennünket anyám, aki korán özvegyen maradt. — Sosem. Csak egyetlenegyszer. — Itt kicsit kesernyésen, de megbocsátóan elmosolyodott. — Egyszer füllentett nekem; ez a legjobb kifejezés. Mikor esküvőnk előtt kijelentette, hogy Velencébe megyünk nászútra, ahol az egész város vízben áll. Füllentett, mert nem vitt Velencébe. Felültünk a vonatra, és mikor megérkeztünk Szabadkára, akkor azt mondta, hogy itthon vagyunk. Igaz, esett az eső, a város vízben állt. Velencében az állomás előtt húzódik az első laguna. És mikor kiszálltunk a vonatból, akkor néhány lépésre az állomástól kis tavacska vizét fodrozta a szél. Most vasúti park van ott, meg a mozi. De azért szép volt. Mint Velencében.

Apánkról nem mondhatok sokat, mert nemigen ismertem, de nem kis örökséget hagyott rám. Éspedig: ellenszenvet az ügyvédi mesterség iránt, szülővárosom iránt meghítt szeretetet és — szerénytelenség nélkül mondva — talán a tehetségemet. Mert ő is írással kereste a kenyerét.

Írnok volt a városházán.

Sőt apai nagyapám is az volt. Akkoriban ez bizony nem tartozott a jövedelmező mesterségek közé, bár most sem az. A városházai hivatalnokok nagy része még fizetést sem kapott. Csak olyan úri foglalkozás volt a számukra. Azok, akik ebből éltek, sokat körmöltek és keveset kerestek. Hát így apám nem is vihette anyámat Velencébe nászútra. Csak álmodhatott ilyesmiről. És talán azt mondhatta:

— Majd holnap.

Nem születtem írónak.

Az én terveim egészen mások voltak.

De mit értek ezek a tervek? Semmit, mert az anyák álmokergetése kérérlhetetlen.

Hiába szerettem volna gabonakereskedő lenni, hiába magyaráztam anyámnak, hogy érzem, kifejezett tehetségem van a gabonakereskedői szakmához, ő megtiltotta, hogy csak gondoljak is erre a szerinte uzsorás mesterségre. Én pedig nem magyarázhattam meg, hogy ez a legszebb szakma a világon. Hiszen az ember tizennyolc éves, s Boszek Elzi a Boszek és társánál, aki az ő apja, ragasztja a rengeteg borítékot, s ha az első három hónapban nem is lenne még fizetésem, a negyedikben már kereshetnék esetleg kétszáz dinárt. Elzi mondta, aki beajánlott volna az apjához, mert halálosan szerelmes voltam belé.

— Szó sem lehet róla. A gabonások — uzsorások. (Ilyet mondani! A Boszek és társa Elzi apja, ez nem lehet uzsorás.) Apád megfordulna a sírjában. Majd beiratkozol az egyetemre, majd órákat adsz, vagy munzifikálsz, vagy valami más módon keresel pénzt, és tanulsz és ügyvéd leszel.

Elég, hogy Szasa, az öcsém nem lehet úr, mióta belekeveredett abba a dologba, hanem csak sofőr lesz, bár az sem rossz mesterség. De Szasa nem is tanult olyan jól, mint én, s én veszek majd neki autót és egyszer saját taxiján fog futkosni.

— Hogyhogy ügyvéd leszek? — képedtem el. — Hiszen az ügyvédi mesterség sem tisztességesebb, mondtad mindig.

— Buta beszéd. Egyébként is te (mármint én) tisztességes ügyvéd leszel. Ez lesz a te igazi erőd, te leszel a legtisztességesebb ügyvéd a városban, s ezzel legyőzöd az egész konkurenciát. Igaz, Szasa?

Szasa, bár egy évvel fiatalabb volt, mint én, rendszerint bele szólt a családi ügyekbe, mert mindenhez értett. Csak abból a dologból nem tudta kihúzni magát a szerencsétlen.

A nagyon öregek még emlékeznek rá. Akkor majdnem kitört nálunk a forradalom. Sokakat halálra ítélték miatta, de azt hiszem, nem végeztek ki senkit. Csak Szasa nem járhatott iskolába, a többit bezárták. Talán életük végéig be voltak zárva, nem tudom, nem ismerem őket, mert Szasának mindig voltak titkos útjai.

Nagyon jól emlékszem azokra a napokra. Én hetedik gimnáziumba jártam, Szasa hatodikba. Természetesen együtt mentünk az iskolába mindennap, azon a napon is. Tavasz eleje volt, de hideg szél fújdó-gált. A Teréz parkban még rongylabdával rugdalóztunk az iskola felé. Akkor fel sem tűnt, hogy nem volt köztünk Szasa, csak az első szünetben kérdezte tőlem valamelyik osztálytársa, hogy hol van, talán beteg.

Szasa beteg? Ördögöt beteg! Együtt indultunk, és olyat suttolt kapura, hogy Gumi (így hívtuk a kapust), ha beleszakadt volna sem tudta volna kivédeni. Nem beteg, hanem lóg. Meglógott az iskolából. Rendben van, nem szólok anyáknak, de csúf dolog tőle, hogy nem mondta meg, hogy valamiért ma elkerüli az iskolát. Talán nem készült latinból. Nem szerette a latint. És volt két barátja, én csak felü-

letesen ismertem őket, egyiket Hajagos Ferinek hívták, a másikat Üst Bálintnak, az egyik nyomdász volt, a másik laboráns a sarki gyógyszertárban, azokkal szokott néha csavarogni. Üst Bálint a gyógyszertárban szerzett üres orvosi receptblankettákat és igazolást is írt neki, ha Szasa elkerülte az iskolát. Valami ilyesmiről lehet szó megint.

Délután felelősségre vontam. Először azt javasolta, hogy fogjam be a számat, de végül kijelentette, hogy dolga volt. Hol volt dolga? Becsületszóra, hogy hallgatni fogok. Elmesélte, hogy csaknem a műtrágyagyárnál volt, a sétaerdőn túl egy összejövetele. Kabátja hajtókáját kifordította és egy darabka piros szalagocskát mutatott, amely gombostűvel volt odaerősítve. Este nyolckor gyülekezik minden öntudatos munkás a Vučidolban, jelszót is fognak használni, ez a jelvény, és átveszik a városban a hatalmat.

— Miféle hatalmat?

Ő azonban nem mehetett. Neszét vette-e anyánk, hogy valami készül, vagy csak véletlen volt, de nyolc óra már régen elmúlt, ő még beszélgetni akart velünk, és nem engedett a szobánkba minket. Szasa másképp nem mehetett volna el, mint hogy bevonulunk aludni, levetkőzünk, lefekszünk, és — ha minden elcsendesedik — valahogy kisettenkedik a házból.

Nem sikerült. Sokáig csikorgatta a fogait, mielőtt elaludt, talán sírt is, de nem ment sehova.

Másnap hallottuk, hogy a városban lövöldözés volt. A zombori kapunál szinte háború kerekedett a küzdő felek közt, s hogy talán ketten meg is haltak. Egy detektívfelügyelő vagy rendőrtiszt és egy közrendőr.

— Erre nem volt szükség — mondta nekem Szasa, s ezzel mint-ha azt kívánta volna hangsúlyozni, hogy ha ő ott van, akkor megakadályozza a vérontást.

Újabb néhány nap múlva anyánkat behívták az iskolába az igazgatóhoz, aki le sem ültette, nem is köszönt neki — anyánk, elmesélte, hogy mi történt —, hanem röviden közölte vele, hogy Szasa vagy kimarad az iskolából, vagy kicsapják onnan.

— Miért?

— Mert ő is szervezkedett a fennálló társadalmi rend fegyveres megdöntése céljából.

Anyánk értette, hogy ez mit jelent. Neki ugyan csak négy elemije volt, de mint egy városi tisztviselő felesége, s később, apánk halála után mint papírkereskedő (icipici papírkereskedést nyitott két évvel azután, hogy özvegyen maradt) tisztában volt vele, hogy nem olyan régen Oroszországban forradalom volt, vörös forradalom, ahogy nevezték, és a szomszédos Magyarországon is kitört a forradalom, bár leverték, s hogy valami ilyesmibe keveredett Szasa, ha végeredményben nem is vett részt magában a felkelésben.

Szasa hát kimaradt az iskolából, s elment lakatosnak, aztán mechanikusnak, hogy végül is majd gépkocsivezető legyen, mert az szeretett volna lenni. Igen, akkoriban ez még újság volt. Nagy újság. Akkor jelentek meg a városban az első benzinre járó gépkocsik. Ad-

dig volt egy villanyautó a városban, egy motorgyáros villanyautója, olyan, mint a püspök úr csukott batárja, csak nem lovak húzták, hanem villanymotor hajtotta, annak is nagy csodájára jártunk, de az igazi motorgépkocsi, amelyik bűdös is és hangos is, az még nagyon nagy újdonság volt mifelénk.

Elzi férfiasan, s akkor úgy éreztem, talán némi kis bámulattal fogadta a hírt, hogy egyelőre nem leszek gabonakereskedő. Csak attól tartott, hogy túl sok időt vesz igénybe, mire leteszem az ügyvédi vizsgát és kérdés, hogy megvárhat-e. Mert mi egymás közt már régen eldöntöttük, hogy összeházasodunk. Ha gabonakereskedő lehettem volna, az más.

Végtelenül éles eszű lány volt Elzi, aki néhány hónapos gyakor-nokoskodása után megmagyarázta nekem, hogy miből is áll a gabonakereskedés:

— A vállalatnak a bank hitelt ad. Na már most, jön a paraszt, és elkezdődik a kereskedés. A földműves eladja a búzáját, amely majd terem a földjén, és felveszi a vételárat. Aláír egy szerződést, hogy ekkor meg ekkor szállít tiz dinárral olcsóbban, mint a napi ár. Ha pedig nem szállítana, akkor visszafizeti az előleget a napi árnál tiz dinárral drágábban, nehogy a cég megkárosodjék. És kész. Nyáron aztán nagyon sokszor átváltoztatják ezt a kötvényt kukoricára, ugyan-ilyen feltételek mellett, és az ilyesmi rendszerint jó haszonnal jár, tehát nyugodtan összeházasodhatunk.

És most ebből nem lesz semmi, mert anyámmal nem ellenkezhetek. Nem is akarok. A mi szerelmünk van olyan nagy, hogy kívárvuk azt a néhány évet. És — este volt, kora őszi este, egyetlen lámpa égett csak a Szív utca túlsó sarkán — megcsókoltuk egymást és siettünk haza, mert Elzinek nyolckor okvetlenül otthon volt a helye.

Nekem pedig anyám elhatározását közölnöm kellett Lidivel is.

Elzi volt az álom. Érintetlen, hófehér, szívdobogtató álom. Ha megcsókolhattam a száját, ez volt a vágyak netovábbja, s ha senki sem járt a Szív utcában, akkor mindennap egyszer megcsókolhattam. Nekem ez elég volt. Elég a boldogsághoz.

Lidi volt a szenvedély.

Lidi — hogy is mondják ezt az írók? — nem volt úrilány, mint Elzi. Lidi a Zöldlámpásban — khm — dolgozott. Igen, a Zöldlámpásban.

Nem mindenki járt és nem járhatott mindenki a Zöldlámpásba. Mint ahogy más réteg képezte a Tiszti vendégeit, és egészen más — mondjuk — a Vöröslámpását.

A Tiszti volt a felső tízezer szórakozóhelye, a Zöldlámpás az úri középosztály meghitt találkozója, a Vöröslámpásba a prolik jártak.

Én a középosztályhoz tartoztam. Persze erre az ember lassan jön rá, többnyire magától, ahogy kinyílik a szeme. A Tiszti bordélyház volt az első a Görbe utcában. Nagy barna kapuja volt, amelyen én csak akkor jutottam be, amikor már ügyvéd lettem. A Zöldlámpás — bizonyos értelemben — családiásan volt berendezve. Ebben az üzemben nem este kezdődött a munka, hanem már alkonyatkor. Főleg a diákok részére. És én is így jutottam oda.

Tizenhetedik születésnapomat ünnepeltük szerény keretek között. Habos kávé volt az uzsonna és zsíros kenyér. Emelkedett volt a hangulat, kint lassú pelyhekben hullott a hó, becsillant az ablakon, a fél hetedik jelen volt az ünnepélyen, mikor Joe szólásra emelkedett:

— Fiúk, befizetem Tóbiást a Zöldlámpásbal

— Éljen! Éljen!

Szóhoz sem jutottam. Az izgalomtól, zavartól, kicsit a szégyentől, a tapasztalatlanságtól. Én még ilyen helyen sosem jártam, mit kell ott csinálni, mit kell mondani? S ha beteg leszek? És Elzi?

Ki törődött ilyesmivel? Ki törődött velem? Egyáltalán nem voltam érdekes. Közrefogtak és mentünk. Joe, aki ismerte a járást, becsengetett és vagy tízen betódultunk egy kis udvarba.

— Lidi? — Ezt is Joe mondta.

— Foglalt! — hallottam egy borízű hangot.

— Nem baj, majd várunk.

Ez is Joe volt. Micsoda legény! Hogy érti a dolgát! Mintha csak otthon lenne a száz holdon. Ez itt bennfentes.

Álltunk az udvaron. Esett a hó. Elolvadt az arcomon, mert égett az arcom. Az udvar akkora, mint a tenyerem, körös-körül üvegablakos ajtók elfüggönyözve; az emeleten — jól látszik a fehér havas estében — ugyanilyen ajtócskák körbe-körbe.

Álltunk az udvaron. Joe volt a leghangosabb, a többi csak sutogott. Ebben a pillanatban szerettem volna tudni, hogy a többi már túl van-e mindezen, mint Joe, vagy én leszek a második?

Kigyulladt valamilyen lámpa az első szobában, mindjárt mellettünk. Az üvegablakos ajtó fehér vászongöngyöje mögött nagy sovány árnyék nyúlt most a magasba. Ez nem lehet más, mint a Marcikics, aki hetedikbe jár, csak a szerbhorvát tagozatba, s együtt segítettünk csinálni a gimnázium klozettjében tavaly az érettségizők dolgozatait.

Kinyílt az ajtó, s Marcikics ott állt az ajtóban. A háttérben pedig egy vékony, szőke hajú lány, háziruhában. De én most a Marcikicset néztem, hogy mit szól hozzá, hogy én is itt vagyok meg a többiek.

Nevetett.

— Rokonok leszek a Marcikicssel — röhögött Joe, de én nem vettem le a szememet Marcikicsről, pedig nem látszott rajta semmi.

Milyen bátor ez a Marcikics! Hiába, mindennap gyalog jön be a szállásról és gyalog megy vissza. Persze hogy bátor. És erős. Kitartó és jól tanul. Amellett dolgozik az apjával, néha az apja helyett a gazdánál. Mert az apjának csak pár hold földje van, s minden nyáron részbe szokott járni a gazdához. Utána jön a Marcikics, mert nálunk olyan a szokás, hogy nem lehet csak úgy részbe járni. A részes learatja a gabonát, megkapja a részét becsületesen, de amellett köteles segíteni kukoricatöréskor két napot, köteles kapálni a burgonyát és segíteni felszedni. S ilyenkor Marcikics dolgozik az apja helyett a gazdánál, akit istentelenül szid, hogy nem elég, hogy az apja csak részt kap, hanem még kulukolhat is nála. (Mintha csak Szasát halanám).

Most pedig itt van a Marcikics, nem jött bandástól, hanem egyedül, megveregeti a vállamat, mutatóujja helyét diáksapkájához érinti és távozik. Az arca sápadt. Nem látszik valami jókedvűnek.

A szobában áporodott a levegő. Lidi kiönti az udvarra a vizet egy kis lavórból. A víz lila. Visszajön, nem szól semmit, leül az ágyra, alaposan végignéz és hallgat. Én is hallgatok. Feláll és kiszól az ajtón:

— Menjetek arrább, egyen meg benneteket a fene. Mindjárt készek leszünk.

Szörnyen izgatott voltam. Csak a kisérettségim voltam még ilyen izgatott.

— Először vagy itt? — kérdezi Lidi, s lehúzza válláról a háziruhát, amely alatt nincs semmi. — Juj — sikolt fel halkán —, leoltom a villanyt.

Talán szégyenli magát.

Milyen jó, hogy leoltotta a villanyt. Csak kár. Mert nem láttam belőle semmit.

Rettenetesen meleg van.

Magához húz, csiklandozni kezd, muszáj röhögnöm. Rám szól, hogy ne röhögjek, nem vagyok a templomban. Egyszerre csak előnt a forróság...

Émelyeg a gyomrom, mintha elrontottam volna.

— Nekem fizetsz — mondja hivatkozón, és már nem szégyelli magát, járkál előttem, mosakszik, és összekúszálja a hajamat.

— A Joe fizet — mondom.

— Lopta a pénzét?

— Miért lopta volna?

— Mert az apja egy zsugori.

— Honnan tudod?

— Honnan? A kuncsaftom.

Nem rossz. A Joe-nak az apja, egy aggastyán, megvan már ötven éves és idejár.

— Te Joe — lépek ki az ajtón —, te rokonságban vagy az apáddal.

— Persze hogy rokonságban vagyok, te hülye.

Mégsem mondom tovább. Hátha nem tudja.

Megyünk. Én lemaradok utolsónak. Még visszaszólok a Lidinek:

— Majd eljövök máskor is. Holnap. Vagy holnapután.

Nem tudom, mikor, mert negyven dinár nem kevés pénz. Valahonnan szereznem kell.

A városháza tornyán nyolcat üt az óra.

Senki sem tudja elképzelni odahaza, hol lehetek ilyenkor.

Igy kezdődött a dolog Lidivel, aki egy hét múlva, mikor meglátogattam zsebemben negyven dinárral, őszintén és töredelmesen bevallotta, hogy először egy pesti báró csábította el. Igen. Nem tudott ellenállni a bárónak, aki imádta, de szakítaniok kellett, mert a báró csa-

ládja nem egyezhetett bele a házasságba. Az ő apja ugyanis csak egyszerű mérnök volt.

Szörnyűek ezek a bárók. Miért nem egyeztek bele a házasságba?

Két hét múlva — megint szereztem negyven dinárt — Lidi lesütött szemmel adta tudtomra, hogy kicsit füllentett a múltkor, mert nem báró volt az illető, hanem gróf. Csak azért mondott bárót, mert szerénysége tiltotta, hogy megmondja az igazat.

Nekem azonban mindegy volt, hogy gróf volt-e az első Lidinél vagy báró. Szerelmes voltam Lidibe. És Elizibe is szerelmes voltam. De ez két különálló dolog. A legnagyobb baj az volt, hogy Lidi pénzbe került. Negyven dinár nélkül szoba sem lehetett állni, legfeljebb este, este viszont egyszer majdnem ráfizettem. Mert este az ember leülhetett a közös szalonba és egy kicsit elbeszélgethetett Lidivel. Mikor vendég jött, megvártam, és folytattuk a beszélgetést.

Azon az estén már kétszer jött vendége, mikor sietve tért vissza hozzám, hogy menjek el, mert a latintanárom van az udvarban.

— Honnan tudod, ki az én latintanárom?

Tudta. És nem elég, hogy nagyon közepesen álltam latinból, még majd itt találkozom össze a tanár úrral!

Március 17-én volt egy éve, hogy Kvizimodo Braun István elhunyt. Az évforduló alkalmából közöljük a fenti írást, hátrahagyott önéletrajzi regényének első fejezetét.